

« zurück blättern vor »

KARAWAN subst. m., ab 1673; auch *karaban*, *karabon*. **1**) ‘geschlossener Wagen mit Sitzen’ – ‘kryty pojazd z siedzeniami’: (vor 1673) 1930 Oble. 380 *wielkie karawany* [...] *Kule, granaty i prochy niosące*. o (1691) 1907 Pot. Ogr.Fr.1 303 *zdaleka karawan się wlecze. Czas pokarmu, czekam go, przyjdzie, aż na wozie Spora owego siana wiązanka w powrozie*. o (1690–1695) Mitte 18.Jh. SiPas 98v *Iuz piechota co stała przy karawanach na Rynku ustąpiła do Sieni*. o (†1696) 1953 Potocki Pisma Wyb. II 92, SŁA *Wina za nim karawan prowadzą, Zeby mógł swego dopiąć interesu winem*. o (1781) 1965 Zabłocki Fircyk 96 *xiądz proboszcz przyjechał* [...]; *Także dwa o trzech koniach* [...] *karawany, Pewnie xsięża kwestarze iadą na barany*. o (vor 1792) 1951 Kitowicz BN 88 162, SŁA *Najuboższy towarzysz jechał na Koło karabonem to jest: wozem w skórę czarną obitym w cztery konie zaprzężonym, z woźnicą w barwę ubranym*. o †1849 Goł., Sw *Karabony, rydwany i wózki małe, których najczęściej używały do jazdy białogłowy, duchowieństwo, tudzież uboższa, wiekiem obciążona szlachta*. o (1853) 1900 Kaczk.Murd. I 55, DOR s.v. *środek: koto stajen i wozowni stało mnóstwo wozików, karabanów i kałamaszek, bo chociaż to było w samym środku zimy, jednak sannej drogi jeszcze nie było*. o †1866 Skarb., Sw *Kazał sobie do karabanu zaprząc*. – (SŁA), Sw, LSP, DOR. **2**) ‘Leichenwagen’ – ‘pojazd używany do przewożenia trumny ze zwłokami, powóz pogrzebowy’: (1750) 1974 Chrościcki 283 *Karawan przez drogę całunem kirowym ma być nakryty* [...]. *Na miejscu zaś w Lublinie ma być inszy woz na niskich y rownych kołach*. o (1841) 1949 Słow.Ben. 179, DOR *Na śmiertelnym już był karawanie*. o vor 1902 Jam., Sw *Takowe (do przewożenia ciał zmarłych) wozy z przyrządem katafalkowym, jakie mianowicie u nas po r. 1831 w wielu miastach magistraty na swój rachunek pozaprowadzały, karawanami ś[ię] zowią*. o 1911 Kiep 8, WIECZ *Bo biedaki i pany bedom mieć karabany prosto z Wiednia sprowadzone*. o (1937) 1956 Wiechecki 261 *mój stary się schlał, karaban na ulicy przewrócił, ale* [...] *bez nieboszczyka*. o (1947) 1948 Żukr. Piór. 33, DOR *Brama była na oścież otwarta. Stały w niej ciężkie konie w czarnych czaprakach, zaprzężone do karawanu, na którym leżała otwarta trumna*. – (SŁA), SWIL, Sw, LSP, DOR sowie TROI 1835. ◊ **Var:** *karaban* subst. m., †1866 Skarb., Sw – nur Sw; *karabon* subst. m., (vor 1792) 1951 Kitowicz BN 88 162, SŁA o [LBel.] vor 1902 Sienk., Sw – (SŁA), Sw; *karawan* subst. m., (vor 1673) 1930 Oble. 380 – (SŁA), SWIL, Sw, LSP, DOR sowie TROI 1835. ◊ **Etym:** nhd. *Karrenwagen* subst. m., ‘vierräderiger Wagen, dessen Pferde nicht neben, sondern voreinander gespannt sind, wie bei einem Karren’, GRI. ◊ **Konk:** *wóz pogrzebowy* subst. m., zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 2; *wóz tryumfalny* subst. m., bel. seit 1750, zuerst geb.

SWIL, nur für Inh. 2. ◊ **Der:** *karawaniarz* subst. m., ‘Fahrer eines Leichenwagens’, 1858 Wol.Odwiedz. 175, DOR *Człowiek czasem chodzi po ulicy niby karawaniarz: lada chwila mogą go na czyjś pogrzeb zawezwać!* Zuerst geb. SW, nur für Inh. 2; *karawanik* subst. m., (†1925) 1950 Reym. Now. IV 42, DOR *Na Placu Zamkowym natknąłem się na kondukt żałobny. Jednokonnny karawanik, prosta trumna, a za nią kobieta zapłakana i kilkoro dzieci, trzymających się za ręce.* Zuerst geb. SW, nur für Inh. 2; *karawanowy* adj., zuerst geb. SW, nur für Inh. 2. ❖ Ein Lehnwort des 17. Jhs., ursprünglich wohl aus der Militärsprache. Die Bedeutungsverengung ergab sich durch gelegentliche Verwendung von solchen Transportwagen als Leichenwagen, z.B. für weitere Entfernungen (s. den Beleg von 1750), ab Ende des 18. Jhs. als Folge der Verlegung von Friedhöfen außerhalb der Städte (WEP, vgl. SŁAWSKI SE). Im Königreich Polen (allerdings erst nach 1831) wurden solche “Wagen mit Katafalkvorrichtung in mehreren Städten eingeführt” (s. den Beleg von vor 1902). “Bis zur Zeit des Herzogtums Warschau [[1807]] fuhr der Wagen [[zum Friedhof?]] ohne Begleitung der Geistlichkeit” (ebda). Der Brauch war also zuerst eine Art Notbehelf und wurde erst nach 1807 in die kirchliche Begräbniszeremonie integriert. Dieses verursachte die Spezialisierung des Wortes und seine Aufnahme in den hochsprachlichen Wortschatz (vor 1835). Die Datierung wie auch die Wortgeographie (TROJAŃSKI, Krakau) schließen Warschau als Entlehnungsort aus; die für Warschau und das Königreich Polen belegten Formen sind *karaban*, *-bon*. Falls sie direkt aus dem Deutschen (mhd.?) stammen sollten (SŁAWSKI SE), müßte man für *karawan* eine (geographisch und zeitlich?) getrennte Entlehnung annehmen. Die Neuerung erreichte Litauen nicht, wo Leichenwagen *wóz tryumfalny* hieß (Łętowski 1915, 89), ein auf die Barockzeit zurückgehender Archaismus. Dort hielt sich auch *karabon* ‘eine Art schwerer Wagen’ noch Ende des 19. Jhs. (GLOGER). Der mittlere /a/-Vokal kann auf (süddeutsch) **Karrewagen* oder auf eine Kontamination mit altpolnisch und mundartlich *kara* ‘Art Wagen’ (SŁAWSKI SE) zurückgehen. Ob *kara(b)ona* ‘(große) Magd u. dgl.’ (Gaunersprache: ESTRSZWAR 1903, 56) hierher gehört, ist unklar.

« zurück blättern vor »